

Zsirai László

Hetven év az irodalomban

– *Érdligeti beszélgetés Bíró Andrással* –

Kellemes és meghitt környezetben, érldligeti házának növénydús kertjében, az asztal körül álló, kényelmes székeken foglalunk helyet, mint annyiszor, hogy a kortárs magyar írók egyik doyenjét emlékezésre bírjam. Vajon mi juthat eszébe abból a hét évtizedből, amit irodalmi alkotómunkával töltött – teremtve verseket, elbeszéléseket, regényeket, tanulmányokat, riport- és szakkönyveket? Szinte csak magamtól kérdezem ezt, mert jól ismerem beszélgetőtársamat, s tudom, életének 90. évében is minden pontosan eszébe jut az életéből.

Emeleti dolgozószobája valóságos múzeum. Érd városra hagyandó könyvtárának dedikált példányai láttán hamar elcsábul az ember, hogy egy-egy szerző nevének anekdotázzon. A falakon testvére festményei, grafikái, családi fotók, utóbbiak között Ady-nagymamáról is, hiszen *Bíró András* méltán büszke lófőszékely származására s rokonságára a *Vér és arany* neves klasszikus költőjével. Vendégkönyvét órákig lehetne lapozgatni, felidézve a sok-sok neves író, költő, tudóst, közéleti személyiséget, akik megfordultak nála. Vendégszeretete, társaságban bölcs és derűs megnyilatkozásainak sora legendás. *Találkozásaim* című könyvéből, de az úgynevezett „kutyás” interjúköteteiből is következtethetünk minderre.

A székesfehérvári születésű Bíró András idén morzsolja szünni nem akaró munkálkodás közepette a 90. életévét. Ez a tény is arra ösztönzött, hogy családi házában felkeresve, elbeszélgessek vele az irodalomban eltöltött hetven évről. Szívesen látott, hiszen több évtizeddel ezelőtt barátjává fogadott; több művét ismerttettem különböző lapokban, folyóiratokban.

– *Honnan erednek irodalmat szerető és máig gyakorló gyökereid?* – kérdezem elsül. (A kollegiális tegeződésen nem kell megütközni, mert a köztünk lévő több mint három évtizedes korkülönbség ellenére kialakult rokonszenvből fakad.)

– Ezek bizony, nem vásárolhatók meg semmiféle plázában vagy piacon, ezek az ember legbensőbb tulajdonai. Hiszem és vallom, hogy fogantatásom pillanatában már bennem voltak ezek a gyökerek. Ahogy mondani szokták, az ilyesmit őseitől, a felmenőitől örökli az ember.

– *Voltak-e családotban irodalmi ősök vagy olyanok, akik különösen szerették az irodalmat?*

– Szent István óta huszonöt nemzedék sorsa pergett le. Enyém és testvéreimé a huszonhatodik nemzedék helye. Gyermekeimé a huszonhetedik és így tovább, mivel már öt dédunokám növekszik, családomban övék a huszonkilencedik nemzedéki hely. Itt most sok nevet tudnék sorolni a huszon-egynéhányból. Nyilván az irodalom kedvelője

volt az Esztelnek községből származó *Bíró István* (1449–1524) Mátyás király udvari tanácsosa, a Corvina-könyvtár egyik alapító-munkatársa. Közelebről említhetném apai dédapámat, aki több mint tízezer kötetből álló könyvtárát Kolozsvár városára hagyta. Apai nagyanyám, *Pap Ilona*, elbeszélései, karcolatai jelentek meg a múlt század elején az *Új Idők*ben. Édesapám – az első bélyegszaklap alapítója és szerkesztője volt a múlt század tízes éveitől – szintén szerette, és néhány novella erejéig művelte a szépirodalmat.

– *Az Ady-rokonságról elárulnál valamit bővebben?*

– Noha kerülni szoktam az erre adott választ, itt megteszem. Ezen végül is nincs mit rejtegetni vagy szégyelleni. Csak éppen nem akartam, hogy egy költőóriás rokonaként ismerjenek meg, hiszen a művek döntik el és határozzák meg a költő értékeit. Anyai ágon az egyik dédapám *Ady József* (Szilágyfőkeresztúr, 1832. február 8.) volt, akinek leánya *Ady Karolina*, az én édes nagyanyám, (édesanyám anyja), aki Somkút-patakán 1862. október 29-én született. Dédapám, *Ady József* öccse volt *Lőrinc*, akinek fiai *Endre* és *Lajos* voltak. A születési anyakönyvek, keresztlevelek birtokomban vannak. A *Száz év árnyékban, kevés napsütéssel* című regényemben leírtam, hogy anyai nagyapám, *Péli József* és *Ady Endre* Zilahon, a kollégiumban ismerkedtek össze. Amikor évek múltán Désen, a vasúti restiben felnőttként találkoztak, *Ady* ajánlotta *Karolina* nagynénjét, hajdani kollégiumi társa figyelmébe, mint feleségjelöltet. *Ady* annyira lelkes szavakkal dicsérte az özvegyet, hogy *Péli Jóska* elment „háztűznézőbe” *Adyval* *Karolinához*, aki gazdag lévén, eddig is segítette kölcsönökkel unokaöccsét. *Ady* bemutatta nagynénjének hajdani kollégiumi társát. Még az év őszén, 1899-ben össze is házasodtak, s az ő frigyükből született édesanyám, *Péli Erzsike* Désen, 1900 szeptemberében. Innen hát *Ady* *Endrével* a vér szerinti rokonság.

– Ismertél más *Ady*-rokonokat is?

– *Endre* öccsével, *Lajossal*, a tankerületi főigazgatóval, 1933 nyarán találkoztam, amikor Debrecenbe utaztában *Jászberényben* megszakította útját, hogy a *Széchenyi utcai* bérleményünkben találkozhasson a nálunk üdülő *Ady Karolinával*. *Lajos* az *Endre* által *Párizsból* neki küldött képes levelezőlapokért jött nagyanyámhoz, hogy *Endréről* készülő újabb könyvében felhasználja őket, de hát azok *Marosvásárhelyen* maradtak. Nagyanyám különben elmondta, hogy nem szívesen válna meg tőlük, mert akkor már sohasem látná viszont ezeket, bármennyire is fogadkozott *Lajos*, hogy visszajuttatja hozzá. Halálukig tartottuk a kapcsolatot édesanyám három unokatestvérével. *Ady Károly* belgyógyász szakorvosként az újpesti *Nádor utcában* élt feleségével. A második unokatestvér, *Ady Béla* gyógyszerészként *Nagykőrösön* működtetett saját patikát. Több szép nyarat töltöttem náluk diákkoromban. A legidősebb unokatestvér, *Ady Lajos* városi mérnökként *Egerben* élt feleségével a *Balassi Bálint utcában*. *Kisdiákként*, 1937-ben voltam náluk vendég egy hétig. Ők már (az ifjú *Endrék* kivételével) nem élnek, valamennyien meghaltak. *Károly* egyetlen gyermeke a keresztségben az *Endre* nevet kapta. *Nagykőrösön* is született egy fiú, akit a nagynevű előd után, szintén *Endre* névre kereszteltek.

– *Mikor és hogyan kezdődött kapcsolatod a szépirodalommal?*

– Egészen pontosan tavaly volt hetven éve ennek. Gyermeklapokban és az újságok gyermekoldalain 1935-től, tizenkét éves korom óta jelentek meg verseim, de felnőtteknek szerkesztett lapokba csak tizennyolc éves koromban jutottam el, 1941-ben. Több napilap és hetilap őrzi verseimet ebből az időből. Az igazi rangot mégis az jelentette, hogy *Herczeg Ferenc*, az „írófejedelem” hetilapja, az *Új Idők* közölte verseimet, majd a *Magyar Múzsza*, az *Új Élet* (a Prohászka-mozgalom irodalmi, világnézeti folyóirataként jelent meg akkoriban), aztán a *Forrás*, amelynek *Szombathy Viktor* Felvidékről származó író volt a főszerkesztője. Akkoriban a hetilapok között ilyenek voltak: az *Ország*, *Magyar Szárnyak*, *Sziklán Állunk*, *Vitézek Lapja*, *Magyar Gazdaasszonyok Lapja* (Papp Jenő főszerkesztésében), továbbá a *Zilahy Lajos* által alapított és egy ideig szerkesztett *Magyar Ünnepe*. A Rádióhoz Papp Jenő juttatta el verseimet, közülük több adásba került. *Major Tamás*, akit akkor még nem ismertem személyesen, mondta el a Budapest I. hullámhosszán a *Nagyapám* című versemet, immár több mint hetven évvel ezelőtt. A szépirodalmi pályán történő könyves indulásomnak nem kedvezett a sors, mert 1943 őszén az *Új Március Könyvkiadó* szerződést kötött velem, és kétezer pengő előleget fizetett első verseskötetem kiadására. Soha nem jelent meg ez a kötet, mert a kassai nyomdát, ahol készült volna, szétlőtték, lerombolták a háború alatt. A kéziratokat azonban 1945-ben, leszerelésem után hiánytalanul visszakaptam, és az előleget sem kellett visszafizetnem.

– *Bibliográfiai adatok szerint, közvetlenül a háború végét követően, sikeres versesköteted jelent meg 1946 karácsonyára.*

– Igen, az *Élő beszéd* című, első nyomtatásban kiadott verseskötetem eredeti kézirata mindössze három ívet tett ki. A Művészeti Tanács néhány száz forinttal támogatta kiadását. Segített ebben *Kassák Lajos*, *Zelk Zoltán* és *Fodor József*, aki korábban az *Új Idők* titkárságát vezette, s onnan ismert engem. Amit most mondok, nyomtatásban első ízben jelenik meg. *Tirai Richárd*, a nyomda igazgatója idejében megrendelte a szükséges papírmennyiséget kötetem előállításához a Szolnoki Papírgyártól, de e mennyiségnek alig kétharmadát szállították le. Én a vidéket jártam akkoriban, telefonon nem voltam elérhető. Más gyártól papírt beszerezni nem lehetett, mert csak egy papírgyárunk működött, a szolnoki. Tirai Richárd tehát kiemelte a kéziratból az első és az utolsó ívet. Az öt ívből így három maradt. Az elsőből kimaradt a kötet bevezető ciklusa, a *Római poéta* versével, az ötödik ívvel pedig a Bajorországban született verseim, az *Én hazamegyek!* című nyitóverssel.

– *Mi történt az első kötet megjelenése után?*

– Elküldtem könyvem dedikált tiszteletpéldányát *Schöpflin Aladárnak*, a Baumgarten Alapítvány kurátorának, megírva neki a kötet históriáját. Feltártam a helyzetet, amiben én akkor, tengődő albérlő költőként éltem. Rövidesen levelezőlapon arra kért, látogassam meg a személyes ismeretség miatt. Pár nap után felkerestem. Nála találkoztam az Alapítvány gazdasági ügyeit intéző *Basch Lóránttal* is. Verseimről elismerőleg nyilat-

koztak, kilátásba helyezve támogatásomat. Még abban az évben, augusztus elsejével megkezdtek az ösztöndíj postai folyósítását. Havi négyszáz forintot kaptam tizenkét hónapon keresztül, ami akkoriban nagy összegnek számított. Sokat segített abban, hogy – időközben főbérleti lakáshoz jutva – ifjú házasként bebútorozzam a szobákat. Ezzel az ösztöndíjjal irigyeim is támadtak, de többen voltak, akik örültek sikeremnek.

– *Idevonatkozó kis kitérő: Babits Mihály 1927-ben keletkezett feljegyzéséből tudjuk, hogy Franz F. Baumgarten németül írt, mégis megérezte, hogy a magyar író helyzetét támogatnia szükséges alapítványával. „Mily nagy dolog, mily tökéletes önzetlenség, az életben a halál utániakkal törődni! Arról gondoskodni, „aki helyünkre áll”, visszavonult egyszerűségben szerényen és szótlánul készíteni a jövőt, melyet már látni sem fogunk, örök utat csinálni az Élet árka és göröngyei között, hogy e barbár században is nyugodtan indulhasson el az isteni utas: a Szellem utasa!”* – állapította meg Babits, aki kurátorként sokszor nyilvánult meg a Baumgarten-díjak átadásakor. *Eltöprenghetünk azon, hogy – s megint Babitsot idézem szó szerint – „ebben a mai válságban is jelentősen hozzá tud járulni a magyar irodalom nyugalmanak és folytonosságának biztosításához”. Napjainknak is vannak mecénásai. Talán, ha nem is a szükséges mértékben, de azért vannak.*

– Valóban eltöprenghetünk a szépirodalmat és a kultúrát érzékenyen érintő, mai válsághelyezeten. Én a magam részéről feleségemmel közösen alapítványt tettem az iskolások versmondásának gyakorlása érdekében. Bennük gyökerezik a jövő, az irodalmat kedvelő ifjúságban.

– *A Baumgarten-ösztöndíj kitűnő indulást feltételez-jelez! Viszont a hamarosan következő „fordulat éve”, az 1948-as esztendő nem sok jót hozott.*

– 1948 kora őszen kettőszázhetven írók zártak ki az Írószövetségből. Magam is köztük voltam. A Bajza utcai székházba be sem engedtek, a portán kellett „beszolgáltatni” az igazolványunkat, amelynek Megjegyzések rovatába írták be: mikor mennyi lisztet, cukrot, zsírt kaptam. *Barabás Tibor* főtítkárra ide jegyezte be személyesen a Baumgarten Alapítvány ösztöndíjának tényét. Igaz, az MDP határozatára, ő hajtotta végre a kizárásokat is, majd hozta létre az Újrafelvételi Bizottságot. A kizárt polgári irányzatú írók közül azoknak, akik visszavételüket kérték, írásban kellett hűségnyilatkozatot tenniük Rákosi Mátyáshoz és programjához. Hozzám két költőtárs fordult, *Keszthelyi Zoltán* és később *Mátyás Ferenc*, hogy írjam meg visszavételi kérelmemet a hűségnyilatkozattal együtt. Ha ezt nem teszem, „kiradíroznak” a magyar irodalomból. Mint szabad író megtagadtam ezt a nyilatkozatot. Egyébként velem együtt zárták ki *Herczeg Ferencet*, *Márai Sándort*, *Harsányi Zsoltot*, *Mécs Lászlót* és más polgári írókat. Herczeg Ferenc itthon halt meg, de a kizárt írók túlnyomó többsége elhagyta az országot. Én a „nagy kalandot” választva itthon maradtam. Zárójelben jegyzem meg: Rákosi tíz forintért megvásárolta tőlem első kötetem egy példányát 1946 karácsonya előtt a Parlamentben, s ott a folyosón dedikáltam, ezzel a szöveggel: „*Rákosi Mátyásnak, de nem a politikusnak, hanem az embernek.*” Elolvastva az ajánlást, felém fordult: „*Mi az? Maga nincs*

„megelégedve a politikámmal?” Mire a válaszom: „Egyes részeiben igen, de osztályharcos politikájával nem, mert ez megosztja a társadalmat. A mostani helyzet és a jelenlegi viszonyok a nemzeti összefogást sürgetnék”. Szó nélkül ott hagyott. Akkor még nem tudtam, hogy ezzel 36 évre „elásom” magamat. Ennyi ideig nem jelenhetett meg könyvem Magyarországon.

– *Mi mindennel járt együtt ez az állapot?*

– Tulajdonképpen volt ebben jó is, meg rossz is, de végül, amikor a harminchat év lepergett, és csaknem hatvanévesen megjelenhetett második verseskötetem, felállítottam a mérleget. Ebben ez állt: Nem volt hiábavaló!

– *Kifejtenéd ezt kicsit bővebben?*

– Inkább tömören. Az első hónapokban nem akartam hinni, hogy az újságok, folyóiratok lapjai becsukódtak előttem. Az akkor vezető irodalmi folyóiratnak több versemet küldtem el, hogy választani tudjanak belőlük. Nem levélben utasítottak el, hanem a folyóirat „Szerkesztői üzenetek” rovata élén küldték a választ: „Bíró András, Budapest: Verseinek szellemisége nem felel meg korunk követelményeinek.” Ennyi. Az *Új Ember* szerkesztőségében személyesen kerestem meg *Pénzes Balduin* főszerkesztőt, aki korábban legalább két tucat versemet jelentette meg. Panaszosan nyitottam be hozzá azzal, hogy a *Vigília* egysoros levélben utasította el verseim közlését. Szóáradatom befejezése után szomorúan nézett rám, majd szemében könny csillant meg, és átölelt: „Andrisom, fogd vissza magad! Az *Új Ember* betiltásával számolhatunk, ha nálunk egyetlen versed megjelenik. Értsd meg végre, rajta vagy a listán!”

– *Gondolom, ez lebénított.*

– Nem esett jól, az biztos, de nem bénultam le. Írtam tovább, és végeztem a teendőimet. Nem csupán a hivataliakra gondolok, hanem egyebekre is. Még 1942-ben, Erdélyben tett gyalogutamon határoztam el, hogy regénybe foglalom felmenőim sorsának ezer évét. Felkerestem őseim faluját, a Háromszék megyében fekvő Esztelneket, ahol az iratok és a családi legendárium szerint is már Géza fejedelem idején fegyverkovácsként működött a családunkat alapító ősrünk. Ekkortól kezdtem gyűjteni az okmányokat, kereszt- és halotti leveleket, kinevezési és adományleveleket a Bíró család felmenőiről. Erre is szakítottam időt, hogy ezt folytassam. Az íróársak sem hagytak magamra. Kizárásom után egy évvel személyesen keresett meg *dr. Demeter Andor*, aki hozta a hírt az Irodalmi Alap megalakulásáról. Kinek is jutottam eszébe? *Böloni György*, Ady Endre hajdani barátja emlékezett Ady-rokonságomra, és tudott kizárásomról. Nos, ő volt egyik ajánlóm, a másik Demeter Bandi, amikor felvettek az Alap tagjai sorába, ami sok előnnyel járt. Kedvezményes beutalót kaphattam a szigligeti alkotóházba, gyermekeim után az Alap fizette a családi pótlékot, és megvolt a lehetősége, hogy esetlegesen megjelenő írásaimért előleget is folyósíthatnak.

– *Hogyan szűnt meg a tiltásnak „becézett” szilencium?*

– Az *Új Tükör* kulturális képes hetilap főmunkatársaként már néhány éve írtam a *Levelek a kertből* sorozatot, amikor meglátogatta a szerkesztőséget *Aczél György*.

A hivatalos eszmecsere végeztével megszólított. Elmondtam neki, hogy még mindig a tiltott írók listáján vagyok, hiszen 1974-ben, még a kutyasporttémával foglalkozó kéziratomra is ráütötte a Kiadói Főigazgatóság a „Nem engedélyezem!” pecsétet. Mindezt azért, mert nem voltam hajlandó Rákosinak hűségnyilatkozatot tenni. És, milyen ellentmondása a rendszernek (!), ugyanabban az évben, az NSZK-ban, az Első Filmes Rendezők Fesztiválján Nagydíjjal tüntették ki *Maár Gyula* kéziratos kisregényem alapján készült filmjét. Ez hatott. Ott helyben a túrt írók kasztjába helyezték át Aczél György, és biztatott, bármelyik várakozó kézirattal jelentkezsem a Kiadói Főigazgatóságon. Így jelent meg aztán a következő év tavaszán, 1982-ben háromezer példányban *A szépség ünnepe* című verseskötetem, *Reich Károly* finom rajzolatú grafikáival. A verseket feleségemhez, Máriához írtam.

– *Visszatérve a sikeres Maár-filmre: A lépcsősor legalsó fokán című kisregényed alapötlete előbb került filmvászonra, mint könyvben megjelent volna. Hogy is történt ez?*

– Maár Gyula e kézirat hasznosításával forgatta *Végül* című filmjét 1972-ben. Jeles szereplőkkel, mint *Törőcsik Mari*, *Josef Kroner*, *Major Tamás*, *Szacsvay László*, *Lázár Kati*, *Szilágyi Tibor*, *Kálmán György* és még sokan mások. Annyira jól sikerült a film, hogy nagydíjat kapott 1974-ben a Mannheimi Filmfesztiválon. A kisregény könyv formájában jóval később, 2008-ban kerülhetett az olvasók kezébe.

– *A kritika hogyan fogadta új verseskötetedet?*

– Az *Esti Hírlap* riportere interjút készített velem *A szépség ünnepe* című kötetem megjelenése előtt. Előzetesen megírta, hogy magánkiadású munkámat május elsején a Városligetben dedikálom. Több mint száz példány került ott az érzelmes szerelmi lírát kedvelő olvasók kezébe. Elküldtem kötetemet Münchenbe *Halász Péter* kollégámnak, akivel egy gimnáziumba jártam a harmincas években. Halász Péter a *Szabad Európa Rádió* belső munkatársaként verseimmel tűzdelt, tízperces előadást tartott a rádióban, az október 23-a előtti napokon hatszor sugározva a kötetemről szóló műsort. A könyv sikerére jellemző, hogy nemrégiben megjelent negyedik kiadásával együtt nyolcezer példányban kelt el! *Baranyi Ferenc* Kossuth-díjas költő ezt köszöntve, a *Bartók Rádió* egyik szombat délutáni műsorában felolvasta belőle sokak kedvencét, *A meggyfa alatt* című versemet.

– *Hirtelen bővült a leltár.*

– Második verseskötetem sikerét is méltányolva kötött velem szerződést a Szépirodalmi Kiadó *Berda a sírból* című könyvemre, amelynek grafikáit *Kaján Tibor* készítette. Ezt követte korábban letiltott könyvem, a *Kutyasport* kiadása, majd az évtizedekkel azelőtt, még a háború alatt és végén íródott *Dávid és Góliát*, valamint a *Mária val-lomásai*. A *Magvető Kiadó* regény pályázatra hívott, amelynek első darabja 1989-ben jelent meg. Ezután következett a Pallas által kiadott, *Kutya a lakásban* című szakmunkám, amelynek 140 ezer vásárlója volt. Itt jegyzem meg, mint kizárt író, pótcselekvés-ként megalapítottam az „*a kutya*” című folyóiratot, amelyet a földkerekség legnagyobb példányszámú (70 000) kutyalapjává tettem, és közben kynológussá képeztem magam,

három egyetemi tanár előtt vizsgázva „kutyatudományból”. Ennek alapján is született nyolc darab kutyatémájú könyvem. Ide tartozik még, hogy a Berda-kötetem megjelenése után a rendszerváltásig még két alkalommal addig megjelent köteteim alapján is kértem az Írószövetségbe való fel-, illetve visszavételemet, de a Választmány tagjai mindkét alkalommal elutasítottak. Milyen indokkal? Nem indokolták meg. Ott jelenlévő barátaim szerint a megrogzött Rákosi-hívők szavaztak ellenem.

– *Mit hozott a rendszerváltás a hajdani tiltott és túrt kategóriás írónak?*

– Az írás és a megjelenés szabad lehetőségét, de csak úgy, ha rehabilitál az Írószövetség. Ehhez ragaszkodtam. A rehabilitáció abból állt, hogy a Rehabilitációs Bizottság javaslatára a Választmány tagságom helyreállítására szavazott. A hajdani szocialista rendet képviselő akkori „hivatalosak” részéről felém lövellő fullánkokat már az első találkozáskor éreznem kellett. A veresszakosztály első ülésén elmaradt az ilyenkor szokásos üdvözlés. A meginduló *Magyar Napló*ba körlevelek özönével csábították az íróársakat. A felhívásra tucatnyi új verset küldtem. Többszöri érdeklődésem után egy soros nemleges válasszal küldte vissza verseimet a főszerkesztő. Nevét tapintatból nem mondom ki. Az 1948 és 1961 között született verseimből időközben összeállított *Holt Angyalok* című kötetemet a *Széphalom Könyvműhelynek* juttattam el 1991 márciusában. Két évig nem történt vele semmi, majd közölték, hogy elveszett a kézirat. Senkit nem bántva, dugva kaptam meg az egyik kiadói gépirótól *Rózsa Endre* fiatal költő eredeti lektori véleményét, amelyben lelkesen és esztétikailag is jónak tartva kiadásra ajánlja. „A másik lektor még buzgóbban ajánlotta kiadásra a kötetét – világosított fel a gépiró –, de az illető nevét nem árulhatom el, mert az tilos!” Ezt megértve, *Fodor András* költőbarátomhoz fordultam az ügy kiderítésére. A kézirat előkerült. Mint vallották, az „egyik dolgozó véletlenül hazavitte és elkallódott”. A segítőkész, vétlen *Fodor András* kért írásban bocsánatot tőlem. Az eset székely barátaim tudomására jutott, akik felkarolták verseimet. A *Holt Angyalok* című kötetem végül is Kolozsvárott, a *Tinivár Kiadó* gondozásában jelent meg 1994-ben. A kötet Magyarországra hozatala dolgában vámot kellett fizetni, mégpedig dollárban! Ezt azonnal és önzetlenül vállalta magára kedves barátom, *Pataki János* Érden élő és dolgozó cukrászmester. Máig sem árulta el, mibe került neki ez az önzetlen baráti gesztus. Isten áldja érte! Összegezve a leltárt: harminchárom könyvem született Érden, s itt, a Zagyva utcai házban írtam tizenkét éven át életem fő művét, a *Vér és ölelés* című trilógiát, amely folytatódott, vagyis kiegészült a viszonylag közeli múlt történéseit tárgyaló, *Száz év árnyékban, kevés napsütéssel* című regényemmel. Közben lapokat szerkesztettem (*Érdi Újság, Érdi Polgár, „a kutya”*) sok száz jegyzetet, tárcát, cikket, könyvismertetést írva. A II. világháborús „élményeimről” beszámoló *Darius Nyugaton* című regényem 2005-ben, az ünnepi könyvhéten jelent meg könyvalakban. És sorolhatnám a többi könyvemet is...

– *Könyveid sorolásának menetét megszakítva kérdezem: kikkel ismerkedtél hetven év alatt s az íróársak közül kikkel kötöttél barátságot?*

– Szerény házi könyvtáramban csaknem ötszáz dedikált könyv van *Apponyi Alberttől kezdve Déry Tiboron, Molnár Gézá*n és *Tersánszky J. Jenőn* át *Zelk Zoltánig*, amelyeket író- és költőtársaim küldtek barátságból vagy éppen viszonzásul a nekik juttatott valamelyik könyvemért. Az íróbarátok száma kevés. Őket hadd ne nevezzem meg! A régi íróbarátok – köztük *Berda Jóska, Gedényi Miska, Végh Gyurka, Kormos Pista, Kopré József, Bárány Tamás, Vidor Miklós, Karinthy Cini, Vihar Béla, Földeák Jancsi, Dékány András, Kovalovszky Miklós, Weöres Sándor, Pilinszky János, Szombathy Viktor, Erdélyi József, Sinka István* – már nem élnek, könyveik sorakoznak csupán valamelyik könyvespolcomon. Mégis néhány nevet említenék azok közül, akik pályámon irányítottak, tanácsaikkal segítettek, akár a fent felsoroltak. Nem névsorban említem őket. Elsőként ide kívánczodik *Ambrózy Ágoston* neve. Ő volt az a költő, író, szerkesztő, aki indulásomkor igen őszintén tanácsolta: „*Soha ne várj senkitől semmit, se jó szót, se anyagi segítséget. Úgy élj, hogy Teremtőddel ketten vagytok egyek a kerek ég alatt!*” Illés Endre négy szóval indított 1941-ben: „*Mindig saját utadon járj!*” Nagyon fáj, hogy a fiatalon, zsidómentése miatt a nyilasok által kivégzett *gróf Haller Alfréd* költőtársam, barátom, a méltatlanul elfeledett lírikus oly korán elment. A vadászok lapját szerkesztve, mindig volt ideje velünk – *Végh Gyurkával, Mándy Ivánnal, Berda Jóskával, Ambrózy Gusztival, Kopré Jóskával* – beülni egy kiskorcsmába vagy nyári vendéglőbe. Olykor Berda magával hozta közénk *Kovalovszky Miklóst, Gedényi Miskát*, akikkel aztán legtöbbször Óbudán kötöttünk ki, megvacsorázva és elidőzve, s ahol mindenről szó volt köztünk – a való élet eseményeiről igen – csak irodalomról, költészetről soha! És ez így volt jó! „Azok az írók, költők, akik e veszélyes területre terelik a szót, akaratlanul is elhintik a békétlenség, a széthúzás csíráit.” (Ez a mondás *Haller Fréditől* való.) Egyébként úgy négy-öt éves lehettem, amikor belém ivódott a versek ritmusa, dallama. Fiatal koromban több, mára népszerű klasszikussá érett költővel, íróval találkoztam. Láttam az elegáns *Krúdy Gyulát* fiákerbe szállni a Körúton, *József Attila* bírálta verseimet az Oktogonon lévő kávéházban. Korán hajtott a vág, hogy írjak. Először verseket akartam teremteni. Így jött ki a lépés, hogy lírába ojtott szeretettel forduljak általában az emberek felé. Úgy igyekeztem, ahogy és ahol az adott korszakban lehetőségem adódott irodalmi közegben lennem. Isten mindig az irodalom és az emberek szeretete felé vezetett.

– *Költészeted ritmusvilága és zeneisége sokakat ihletett. Festőművészeket, grafikusművészeket, zeneszerzőket. Mondanál valamit erről?*

– *Borivásra biztató* című versem volt az első, amire kórusművet írt egy *Kovách* nevű zeneszerző. Csak a vezetéknevét ismerem, a háború végével emigrált. Később tudtam meg, hogy *Kovách Aladár* drámaíró, a Nemzeti Színház volt igazgatójának az öccse. A kórusművet egy alkalommal hallottam a rádióban énekelni, de a kottája soha nem jutott el hozzám. *A szépség ünnepe* című verseskötetem megjelenésével kezdtek szaporodni a zenedarabok. *Tóth János István* gitárkíséretre öt versemet zenésítette meg s legalább félszázszor énekelte is. *Somogyi István* festőművészt a *Nyírfánk tavasza* című

versem ösztönözte festésre. Ajándékba kaptam a keskeny, hosszú falemezre álmódott olajfestményét. Nyírfánk fehér törzsének arany a háttere, s „galamb fürdik a Nap aranyában” – ahogyan az a versemben áll. *Kassai Franciska* költőt, zeneszerzőt elsőként a *Nyugtalanság* című versem ösztönözte komponálásra. Ő is gitárkísérettel adja elő a dalokat. *Kalamusz Péter* zeneszerző a rádióban hallotta *Bessenyei Ferenc* előadásában a *Tél* című versemet. Megszerezve a költeményt, gitárharmóniát alkotott ebből a hosszú versből. *Szabó Miklós* Liszt-díjas operaénekes és zeneszerző az újságosnál vásárolt 1995-ben egy képes hetilapot, abban olvasta *A sízők énekelnek* című versemet. Míg hazaért, megszületett benne a dallam, és lekottázta. Szintén ő zenésítette meg az *El-távozóban* című versemet is. *Juhász Katalin* színésznő, zeneszerző egy Debrecenben megjelent antológiában bukkant rá a *Báli vigalom* című, gyermekeknek írott versemre. Vidám dallamot komponált hozzá. Az Érden élő *Szigeti Eszter* színművésznő, dalénekes és zeneszerző több versem megzenésítésével lepett meg. Később ezek is – akár a többi – CD-re kerültek. Két éve Kiskunhalasról a *Líra Együttes* kérte engedélyemet *A kertben* című versem részletének megzenésítésére, amit megadtam. Később derült ki: évtizedekkel ezelőtt én adtam az együttes nevét. A következő grafikusművészek illusztrálták köteteimet: *Reich Károly*, *Vincze Lajos*, *Kaján Tibor*, *Horváth Gyöngyvér*, *Tállai Katalin*, *Karsch Manfréd*.

– *Irodalomszervezői munkádról is hallhatnék valamit?*

– Az Óbudai székhellyel megalapított Krúdy Gyula Irodalmi Kör Alapítási Jegyzőkönyvét – amelyen ott ragyogott a dátum: 1982. október 23. – az akkor regnáló államszisztem nem fogadta el. Addig húzta-halasztotta a hatóság a Kör jóváhagyását, amíg a következő év tavaszára a Hazafias Népfront keretébe helyezve „szándékunkat” egy új, valószínű és véglegesen „hivatalos” Alapítási Jegyzőkönyvet hoztak létre. Lényegében minden maradt, csupán az alapítási dátum változott. A Krúdy Kör felfelé ívelt, amíg *Szőke Miklós Árpád* volt az elnöke, ahol én elnökhelyettesi posztot vállaltam, és elláttam a Kör Kuratóriumának elnöki tisztségét is. Tucat év után, az elnök halálával, a vezetés megváltozott. Pozícióimat magam is átadtam a sokat ígérő fiataloknak. Még a rendszerváltozás előtti években meghívtak az újjáalakuló Nagy Lajos Irodalmi és Művészeti Társaság közgyűlésére. Azért is hívtak meg, mert az általános iskolák 4. osztályosai részére készült *Anyanyelvünk* című nyelvtankönyvben az egyik oldalon feladványként szerepel a kutyákról szóló írásom, párba állítva a *Nagy Lajos Képtelen Természetrájk* című kötetéből kölcsönzött, szétdarabolt kutyarajzával. Csodák csodája, 1989-ben az a megtiszteltetés ért, hogy engem jelöltek a főtítkári posztra, és meg is választottak. Igyekeztem a tagságot nívós műsorok rendezésével együtt tartani, majd csaknem három év után *Szerdahelyi Istvánnak* adtam át a stafétabotot.

– *Irodalmi kitüntetéseiteid, díjaid?*

– A beszélgetésünk elején említett Baumgarten-ösztöndíjat elsősorban kulturális nívódíjak, emlékérmek, plakettek követték, köztük a Krúdy Gyula Irodalmi Kör Em-

lékermének bronz, majd ezüst fokozata. Megkaptam a Nagy Lajos Emlékérmét is, majd Pest megye, „Múltunkkal a jövőbe” irodalmi pályázatának megosztott első helyét kisprózáért. Ezt követte az Írószövetség Próza Szakosztálya különdíja. Az ezer évet átfogó *Vér és ölelés* című történelmi családregényemért a Szent György Lovagrend Nagykeresztjével tüntetett ki Szegeden a Rend Nagymestere. „Irodalmi életműve elismeréséért” indoklással a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztjét vehettem át *Mádl Ferenc* köztársasági elnöktől. Az Érd Város Díszpolgára kitüntetését ugyancsak irodalmi működésem elismeréséül kaptam. A Magyar Sí Szövetség Aranyérmét vehettem át a szövetség főtitkárától *A szők énekelnek* című versemért, ami a szövetség indulója lett. Írásom eddigi legelismerőbb kitüntetésének tartom, hogy az Óperencia Könyváruház Érd belvárosában nyitott boltja felvette nevemet. Reményt keltő, hogy a József Attila-díjra két alkalommal jelöltek, de mindig valaki érdemesebb akadt helyettem. A halasztás kialakult indoka pedig mind a két esetben (70 és 85 éves koromban) ez volt: „Ő várhat, hiszen olyan termékeny és fiatal még...” Az irigyek gúnyos kiszólása így hangzik: „*Minek elsietni? Hiszen József Attila két versét személyesen és kézfogással dicsérte meg!*”

– *Milyen műveiden dolgozol mostanában?*

– Szokásom, hogy több dolgon munkálkodom párhuzamosan. Még most sem fejeztem be visszaemlékezéseimet, aminek végére már jó lenne pontot tenni, annál is inkább, mert kevés időm van hátra. Sikerült másodjára befejezni eddigi kilenc verseskötetem összerakását. E munkának a nagyobbik részét kedves régi barátom, kritikusom, *dr. Tarján Tamás* irodalomtörténész, író, az ELTE Bölcsészkarának professzora végezte el. A rendszertelenül, nagy időszakosokkal megjelenő köteteimnek meghatározta időrendi sorrendjét. Tehát nem a megjelenés, hanem az íráskor keletkezésének idejét tartva szem előtt rakta sorrendbe eddigi versesköteteimet. Ő adta összegező kötetem címét is, egy hetven éve írott, első kötetemben megjelent versem egyik refrénsorát választva: *Bent a malomban örül a molnár*. Novelláskötetbe gyűjtöm elbeszéléseimet *Ádám és feleségei* címmel, erősen megrostálva. A kötet borítója a nemrég elhunyt, csaknem százéves *Zórád Ernő* grafikusművész rajzainak felhasználásával készül.

– *Mi a véleményed a jelenlegi irodalmi áramlatok létjogosultságáról?*

– Lehet, hogy egyesek „megköveznek” a véleményem miatt. Mindig voltak úgynevezett „irodalmi áramlatok”, amelyekkel vitázni lehet és kell is. Hatalmi szóval, tiltással, egyikbe sem fojtánám bele a szót! Az irodalomtörténet szerint minden áramlat elenyészik, amikor átadja helyét egy következőnek. A százötven-kétszáz évvel ezelőtti vitaanyagokat ma olvasva, tartalmuk sokakat mosolygásra készítetne. Ám akkor nem mosolyogtak ezeken. Véleményemet közhellyel zárom: „*Virágozzon minden virág!*” A bölcsék tudják igazán: a szirmok egyszer lehullnak, elenyésznek, mivel a tavaszra nyár, a nyárra ősz, az őszre tél jön. És az új tavasz? Noha szokott késni, de eljön! És a bimbók ismét virággá feslenek.

– *Örömmel tapasztalom, hogy e magas életkorban is szívesen és rendszeresen dolgozol. Feltehetőleg maga az írás, a „bevégzetlen dolog” élte az íróembert. Hetente jelenik meg tárcád az Érdi Újság hasábjain, s további könyveket is írsz.*

– Talán felesleges is magyaráznom, hogy minden könyvnek megvan a maga élete. Az enyémekeknek is, de nem szaporítom a szót. Ebben a nyugalmas, csendes, kerttel körülövezett házban születtek sorra versesköteteim, regényeim, novelláim, a kutyatémájú könyveim és ezerötszáz cikkem: jegyzetek, tárcák, apró szösszenetek. A lényeg: 30 év alatt 36 könyv, ide számítva a 2–4. kiadásokat is. Elvégre az írónak az a legfőbb teendője, hogy írjon. Ez a mi dolgunk...

– *...és nem is kevés. Ismerőseim közül Takáts Gyula alkotott kilencvenéves kora fölött is. Ehhez az életkorhoz közeledsz, és én minden alkalommal úgy érzem, amikor veled beszélgetek, hogy megfiatalodom. Hogy is van ez? Dr. Mercz Árpád szőlész-borász tudós, aki a 2010-es mezőgazdasági könyvhónap alkalmával az év szerzője lett, említette a minap azt a megfontolandó örök igazságot, miszerint a borban a nőta, a vidámság, a szerelem, az igazság és a vigasz mellett a mérték lett a legmélyebben elrejtve, s leginkább az utóbbit tanácsos feltétlenül keresni benne.*

– Bölcs megállapítás, valóban jó tanácsadó a mértékletesség. Egyébiránt, hogy élek, hogy dolgozom, és egészséges vagyok, azt feleségemnek, a somogyországi Karádon született Rosta Máriának köszönhetem. Több mint ötven esztendeje élünk házasságban. Kezdetől segítő társam, támaszom. Isten megáldja érte! Régóta örök egy szellemes mondást. *„Mikor nem volt gyermekem, négy elméletem volt a gyermeknevelésről. Ma van négy gyermekem, de elméletem egy sincs.”* Nekem három elméletem volt az irodalomról. Most, hogy hetven éve művelem, egyetlenegy sincs!

Bíró András mosolyog. Élete megpróbáltatásai mély nyomokat hagyhattak lelki bensőjében, ám kívülről derűs egyensúly látszik rajta. Ezt érzem, amikor a kertkapuig kísér a beszélgetésünk alatt bennünket csendben őrző erdélyi kopó társaságában. *„Hatalmas annak birtoka, / aki a lélek írnoka”* – írtam évekkel ezelőtt neki ajánlott szonettemben, *„hiszen az erkölcs híve pont / azt írja, amit szíve mond, / s bármilyen borús is a táj, // szemében példás napsugár / a remény örök vigasza. / Isten irgalma s igaza.”* Hosszasan kísér tekintetük a kutyával, amíg eltűnik termetem az utcakanyarulatban.

Életem pszichésen terhelt szakaszában gyógyszer helyett Bíró András *A meggyfa alatt* című versének befejező sorai vigasztaltak biztatóan: *„Kondul a déli harang, / ülök a meggyfa alatt / s villan a meggy pirosa: / ne add föl soha, soha!”*

Egyetlen értékmérő általános érvényű a művészetben, így az irodalomban is: a lélek lírába ojtott szeretete. Bíró Andrást olvasóinak szeretete övezi, műveinek tekintélyes személyiségéből fakadó jellemzője a humánus, írásainak természetes kovásza a szeretet. A művészek e varázserő birtokában tisztában vannak vele, hogy e tudat jelenléte váltja ki a művek sikerét az emberekben. Ezért dolgoznak, amíg élnék, és műveik által jelen vannak azon túl is – hűséggel mért időben.